

قرآن پژوهان مرجعیت قرآن را بازتعریف کنند

استاد دانشگاه ادیان و مذاهب گفت: با شناخت شاخص‌های معنویت‌گرایی امروزی ...

استاد دانشگاه ادیان و مذاهب گفت: با شناخت شاخص‌های معنویت‌گرایی امروزی در ایران و مقایسه آن با رقبایش، یعنی گفتمان سکولار و گفتمان دینداری باید مانع از به حاشیه رفتن قرآن شویم، قرآن پژوهان بکوشند در این باره مرجعیت قرآن را بازتعریف کرده، به آن بازگردانند.

باقر طالبی دارابی به گزارش ایکن، باقر طالبی دارابی، استاد دانشگاه ادیان و مذاهب، ۲۵ بهمن ماه در نشست صدوهفتمین نشست انجمن مباحثات قرآنی با عنوان «مرجعیت قرآن در میانه چالش گفتمانی دین داری و معنویت گرایی در ایران» درباره شاخصه معنویت گرایی به خصوص در ایران و مقایسه آن با معنویت در گفتمان دینی سخن گفت. وی ضمن مقایسه شاخص‌های گفتمان دینداری، گفتمان علم و گفتمان معنویت گرایی، این گفتمان را در مرحله قرارگیری در ایران امروز دانست و با بیان تفصیلی مختصات گفتمان معنویت گرای امروزی ایران که برآمده از تحقیقات وسیع میدانی او بود، قرآن پژوهان را دعوت کرد که با شناخت شاخصه‌های این گفتمان و بررسی درخور آن‌ها، با تلاش‌های تئوریک خود، چالش‌های مربوط به مرجعیت قرآن در این باره را حل کنند چرا که پیدایش گفتمان معنویت گرای جدید نشان از تعارض‌های درونی و ابهاماتی دارد که در حوزه معانی گفتمان دینی ایجاد شده است.

وی افزود: این مسئله فرصت بالندگی گفتمان دینی را سلب و سلطه آن را تضعیف می‌نماید. غلبه وجه غیر محافظه کارانه این گفتمان که فاقد هر گونه قدسیت بخشیدن به حقیقت‌ها و نشانه‌های گفتمانی است، راه بازسازی و تغییر را ولو بر خلاف گفتمان دینداری در این گرایش جدید باز می‌کند.

طالبی دارابی بیان کرد: مداخله قدرت سیاسی - امنیتی و انحرافی قلمدادکردن معنویت گرایی از نظر او از جمله عواملی است که این گفتمان هنوز به شفافیت معنایی کامل دست نیافته است. بنابراین، گفتمان معنویت گرایی در ایران، برای تثبیت نشانه‌های گفتمانی خود در مقابل رویکردهای رقیب یعنی گفتمان دینی و گفتمان سکولار راهی طولانی را باید طی کند که قرآن کریم می‌تواند و باید طلایه دار آن باشد.

از نظر وی در گفتمان معنویت گرایی، مفهوم ذهن، بدن و روح (Mind, Body, Spirit) نقشی اساسی ایفا می‌کند و به عنوان یک چارچوب کل نگر برای درک انسان و تجربه‌های او در جهان به کار می‌رود. بدن وسیله تجربه فیزیکی و تجلی روح در جهان مادی است.

دیدگاه کل نگر معنویت گرایان

استاد دانشگاه ادیان و مذاهب اظهار کرد: معنویت گرایان معمولاً به پاک سازی بدن، تغذیه سالم، ورزش و ارتباط با طبیعت توصیه می‌کنند، زیرا بدن را نه صرفاً یک ماشین مادی، بلکه به عنوان معبد روح در نظر می‌گیرند. این دیدگاه که کل نگر یا «Holistic» است تلاش می‌کند تا به جای تمرکز بر یک بخش خاص، تمام جنبه‌های ذهن، بدن و روح را با هم ببیند و درک کند، پس نگاه کل نگر به معنویت، فقط روی ذهن یا فقط روی عبادت تمرکز نمی‌شود، بلکه بدن، ذهن و روح را به عنوان یک کل در نظر گرفته می‌شود یعنی از نظر معنویت گرایان، انسان یک کل است و هیچ یک از روح، ذهن یا جسم شخص بر او مسلط نیست.

وی افزود: خدا در وجود انسان کل نگر تعریف می‌شود و در درون اوست؛ معنویت گرایان می‌گویند خدا را در درون خود ببینید نه در بیرون خود. کتاب جهان‌هولوگرافیک از اثرگذارترین کتب در تفسیر جهان بینی دینی به جهان بینی معنویت گرایانه است. با پذیرش نگرش هولوگرافیک، این پرسش وجود دارد که قرآن چگونه می‌تواند این پدیده را تبیین کند؟ وی همچنین به اینکه توجه به بدن در ایران امروز به جمال گرایی افراطی که در جراحی‌های زیبایی و ... متجلی است تغییر یافته، اشاره کرد.

طالبی دارابی مراد خود از معنویت گرایی را روح باوری و روحانی گرایی دانست که برای الگوی زیستی و معنوی مطرح شده است و افزود: جریان معنویت گرا در غرب از دهه ۱۹۶۰ شروع شده و شاخصه‌های خاص خود را مانند فردگرایی و عقلانیت مدرن دارد. معنویت گرایی از تعارض بین علم و دین بیرون آمده ولی در ایران این پدیده با عنوان عرفان‌های سکولار و کاذب و .. معروف شده است.

او در ادامه افزود: دو گفتمان در ایران وجود داشته است؛ گفتمان علم و گفتمان دین ولی در بیست سال اخیر گفتمان دیگری در حال شکل گیری است و آن هم نفی مرجعیت بیرونی و حاکمیت مرجعیت درون است. از نظر وی باید گفتمان معنویت جدید را جدی گرفت و نباید قرآن را فقط از منظر پاسخگویی به گفتمان علم و تقویت گفتمان دینداری مورد مطالعه قرار دهیم، بلکه گفتمان معنویت را هم در نظر بگیریم و ببینیم قرآن در نگاه معنویت گرایی چگونه است.

از نظر وی در گفتمان دینی در ایران، خدا اقتدار و حجیت دارد و وقتی خدا حجیت دارد در قالب متن مقدس یعنی قرآن هم حجیت و مرجعیت دارد و زندگی از یک نظام ارزشی قرآن سرچشمه می گیرد. باز در همین گفتمان، خودشناسی و تحول از طریق تبعیت از یک منبع معنایی محقق می شود؛ سخنگویان گفتمان دینی و حاملان آن تبعیت از گفتمان قرآن و تقلید از مراجع تقلید و شرکت در فعالیت های دسته جمعی را شاخصه دینداری در نظر می گیرند؛ در گفتمان دینی رابطه انسان با خدا رابطه با یک امر متعال و مرجعیت در بیرون از انسان است و منبع ارزش ها هم بیرونی یعنی قرآن و جامعه اسلامی است.

وی نشانه های گفتمان علمی در ایران را یافته های تجربی و حواس پنجگانه ذکر کرد و سپس به شاخصه های معنویت گرایی در ایران پرداخت و افزود: غالب افراد معنویت گرا گفته اند ما دیندار نیستیم ولی معنویت گرا هستیم که همان شعار معروف در غرب است.

طالبی دارایی تصریح کرد: همچنین او از اعتقاد مصاحبه شوندگانی سخن گفت که غالباً معتقدند که ما دین را در چارچوب معنویت تعریف می کنیم زیرا معنویت سیال و چارچوب پذیر نیست در حالی که دین چارچوب پذیر و دارای احکام و حدود و ثغور است به عبارت دیگر آنها معنویت و دین را به کلی کنار نگذاشته اند بلکه دین به زندگی آنها معنا می دهد هرچند محدود به محدودیت های دینی نمی شوند. چرا که از نظر ایشان هر کسی باید فردیت خود را در نظر بگیرد لذا التقاطی بودن از جمله ویژگی دیگر آنان است. آنها آنگونه که عده ای پنداشته اند ضد دین نیستند ولی به صورت التقاطی آنچه از ادیان حال آنان را خوش کند قبول می کنند.

چالش پیش رو برای مرجعیت قرآن

وی افزود: از نظر او چالش مرجعیت قرآن در این باره این است که این ها معتقدند که نگرش قرآن، دوآلیستی است؛ نگرش دوآلیستی قرآن با معنویت هولوستیک جمع نمی شود. معنویت گرایان به توجه به روان شناسی اهتمام زیادی دارند و درون برای معنویت گرایان خیلی مهم است لذا می گویند براساس خودت زندگی کن یعنی خودت زندگی برآورده خود را بساز. لذا دنبال تست شخصیت می روند تا من واقعی خود را برای ساختن زندگی خودشان بشناسند.

وی افزود: اینها نسبت به سیاست هم بسیار بدبین هستند. برگر می گوید دو چیز باعث می شود دین خودش را دفن کند یکی سیاسی شدن دین و دیگری روان شناختی شدن دین است یعنی اگر دین را خیلی وارد عرصه اجتماع کنیم چیزی از آن باقی نخواهد ماند.

طالبی دارایی بیان کرد: جامعه ایران امروز از نهاد دین کوچ کرده و معنویت گرا شده و جذب گفتمان علم گرایی ستیزه گر با دین می شود و نکته دیگر زیست اینجا و اکنونی است و چنین معنویت گرایی نمی تواند دین را بپذیرد. در ایران معنویت گرایی اصولاً تناسخی است. یعنی به زندگی دوباره و بازگشت روح به بدن دیگری اعتقاد دارند. همچنین زندگی بر اساس اقتضائات درونی و نه مرجعیت بیرونی میان آن ها رواج دارد. معنویت گرایی در ایران و غرب متفاوت است.

وی ادامه داد: معنویت گرایی در ایران نشان از تعارض دین و معنویت دارد و این مسئله بالندگی و تسلط گفتمان دین را سست می کند. معنویت گرایی در ایران از دستمایه عرفان و تصوف به عنوان یک منبع و نه یک منبع وحیانی آنطور که در گفتمان دینی است بهره مند است.

طالبی دارایی با بیان اینکه براساس کتاب چارلز تیلور سه نوع سکولاریته؛ جدایی دین از دولت، کاهش مشارکت در کلیسا و زندگی بدون خدا، وجود دارد، گفت: انسان زمانی بدون باور به خدا نمی توانست زندگی کند اما امروز ایمان به خدا تبدیل به یک گزینه شده است. زمینه این سخن آن است که شرایط ایمان تغییر کرده است. تکامل دینداری از متعالی بودن به ذاتی بودن (immanent) تغییر کرده است.

وی در پاسخ به پرسشی با بیان اینکه آقای مجتهد شبستری داخل گفتمان دین با مقدم دانستن مدرنیته بر دین حرف می زند اما لزوماً به معنای کوچ به سکولاریسم نیست، گفت: در مقابل آقای ملکیان خود را از گفتمان دین خارج می داند. معنویت گرایان قرآن را به عنوان یک متن صرف می بینند برخلاف آقای شبستری که به عنوان متنی وحیانی از آن استفاده می کند.

پیرامون این بحث پرسش ها و نکات مهم دیگری مطرح شد از جمله اینکه:

پیشینه معنویت گرایی در اسلام و ایران به عرفان برآمده از قرآن بر می گردد و همان سرمایه قابل به روزرسانی و احیا است.

آیا گفتمان معنوی معاصر مبتنی بر قرآن در کنار شریعت و فقه قرآن مطرح می شود یا بایستی رویکرد فقهی به قرآن همچنان بر این رویکرد معنوی هم مسلط باشد؟ و اینکه غایت طرح این مباحث باید رجوع به قرآن بعنوان مرجع گفتمان معنویت باشد یا اینکه عناصر و شاخص های گفتمان معنوی امروز ایران بایست با قرآن تراز و توجیه شوند؟

حاضران در جلسه بحث را بسیار مهم و مورد نیاز و کاربردی ارزیابی کردند و اینکه بایستی انجمن مباحثات جلسات بیشتری به تعمیق و تدقیق این بحث در ابعاد مختلف بپردازد.